

NHỮNG VẤN ĐỀ PHÁP LÝ CƠ BẢN VỀ CÁC LOẠI TRỌNG TÀI THƯƠNG MẠI QUỐC TẾ

TRẦN MINH NGỌC
Trưởng Đại học Luật Hà Nội

Nhận bài ngày 10/3/2022. Sửa chữa xong 15/3/2022. Duyệt đăng 20/3/2022.

Abstract

Currently, arbitration law and practice in countries around the world generally recognize that there are three main types of international commercial arbitration, namely: ad hoc arbitration, institutional arbitration and hybrid arbitration. Each form of arbitration has its advantages and limitations, so the disputing parties wishing to resolve their disputes by arbitration must consider and decide on the type of arbitration to resolve their disputes and mutually agree to use the type of arbitration appropriate to the particular circumstances of the dispute. This article focuses on analyzing and evaluating the characteristics, advantages and disadvantages of each type of international commercial arbitration, contributing to helping merchants choose the right type of arbitration to effectively resolve disputes arising between them.

Keywords: Arbitration, procedure, cost, arbitrator, commercial.

1. Mở đầu

Trong thương mại quốc tế, để giải quyết tranh chấp thương mại quốc tế phát sinh giữa các thương nhân, nhiều phương thức giải quyết tranh chấp đã được xây dựng như: thương lượng, trung gian, hoà giải, trọng tài, toà án,... Tuy nhiên, thực tiễn giải quyết tranh chấp trên thế giới cho thấy, trọng tài là phương thức giải quyết tranh chấp có tính tài phán được các thương nhân đặc biệt ưa chuộng. Với một số loại trọng tài khác nhau, các bên tranh chấp có thể linh hoạt lựa chọn loại trọng tài phù hợp với tính chất của tranh chấp nhằm mang lại hiệu quả giải quyết tranh chấp cao nhất.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Trọng tài thường trực (institutional arbitration)

Trọng tài thường trực là một giải pháp trọng tài được quản lý bởi một tổ chức trọng tài nhất định và tuân theo những quy tắc trọng tài của tổ chức trọng tài đó [1, tr.44]. Ngoài quy tắc riêng, mỗi tổ chức trọng tài còn có danh sách trọng tài viên của riêng mình và đây là nguồn quan trọng để các bên tranh chấp lựa chọn trọng tài viên khi thành lập Hội đồng Trọng tài. Nhìn vào danh sách trọng tài viên có thể xác định đẳng cấp của tổ chức trọng tài đó bởi chỉ những tổ chức trọng tài uy tín mới đủ "sức hấp dẫn" sự cộng tác của những trọng tài viên ưu tú.

Mỗi tổ chức trọng tài tùy theo phạm vi hoạt động và năng lực chuyên môn cũng như khả năng thu hút khách hàng mà được cơ cấu bởi nhiều hay ít cơ quan nhưng thông thường bao gồm, cơ quan phụ trách về tài chính có nhiệm vụ thu chi tài chính cho tổ chức trọng tài, ban thư ký có nhiệm vụ giúp việc trực tiếp cho Hội đồng Trọng tài trong suốt quá trình trọng tài như chuẩn bị hồ sơ vụ tranh chấp, tổng đặt giấy tờ, thuê địa điểm xét xử khi cần thiết v.v. Hiện nay có nhiều tổ chức trọng tài thường trực có uy tín và nổi tiếng trên thế giới như: Hiệp hội Trọng tài Mỹ (AAA), Toà án Trọng tài Quốc tế Luân Đôn (LCIA), Trung tâm Quốc tế về giải quyết tranh chấp đầu tư (ICSID), Uỷ ban Trọng tài Thương mại Liên Mỹ, hoặc các Viện Trọng tài khu vực hết sức nổi tiếng tại Zurich, Stockholm và

Email: tmngoc73@gmail.com

và quản lý trọng tài. Đội ngũ nhân viên này có thể trợ giúp trong toàn bộ quá trình trọng tài như: giúp các bên có thể lựa chọn được một Hội đồng Trọng tài phù hợp, giám sát việc thanh toán các khoản chi phí trọng tài, ấn định phí trọng tài theo quy định chung của tổ chức trọng tài, kiểm soát các khoảng thời gian trong từng giai đoạn trọng tài như việc thông báo cho Hội đồng Trọng tài về khoảng thời gian phải ban hành quyết định trọng tài, nếu đến hạn cuối cùng, quyết định chưa được ban hành thì tổ chức trọng tài có thể gia hạn... [2, tr.91] Nói chung, họ có thể giúp cho quá trình trọng tài vận hành trơn tru, hạn chế tới mức thấp nhất những rủi ro có thể xảy ra. Giả sử rằng, một quá trình trọng tài không có sự giúp sức của đội ngũ nhân viên này, thì toàn bộ các công việc trên phải do Hội đồng Trọng tài đảm trách. Thật khó xử cho các trọng tài khi họ vừa xét xử vụ kiện vừa đứng ra thu tiền phí trọng tài, đặc biệt với những vụ tranh chấp lớn, thời gian kéo dài, sẽ ảnh hưởng không nhỏ tới công việc xét xử của Hội đồng Trọng tài cũng như toàn bộ quá trình trọng tài khi trọng tài viên phải kiêm nhiệm cả chức năng hành chính.

2.1.2. Hạn chế của trọng tài thường trực

Ngoài những ưu điểm trên, trọng tài thường trực có một số nhược điểm sau:

(i) Chi phí cho quá trình trọng tài này thường khá đắt, bởi vì ngoài phí trả cho trọng tài viên ra, các bên còn phải thanh toán các khoản liên quan tới dịch vụ hành chính. Mỗi tổ chức trọng tài có mức phí riêng nhưng thường tương đương mức phí do ICC thu (không kể những tổ chức trọng tài kém chất lượng và không có tiếng tăm). Một vụ kiện trị giá 50.000 USD được giải quyết bởi trọng tài viên duy nhất của ICC, phí trọng tài ứng trước khoảng 12.800 USD (tức 25% trị giá tranh chấp), thông thường cả hai bên cùng trả khoản phí ứng trước này (mỗi bên trả 6.400USD tức 12,5% trị giá tranh chấp). Tổng chi phí cho mỗi bên cần cộng thêm chi phí đi lại, chi phí thuê luật sư, chi phí đi lại ăn ở cho các nhân chứng, chi phí giám định v.v. Đối với vụ kiện trị giá 1.000.000USD được giải quyết bởi ba trọng tài viên, phí trọng tài trả trước cho ICC là 128.400USD (tương đương 13% giá trị tranh chấp và mỗi bên trả 6,5%). Tổng chi phí cho mỗi bên còn phải tính thêm chi phí thuê luật sư, đi lại cho mình và nhân chứng v.v. Trong phán quyết cuối cùng của mình, trọng tài sẽ ấn định mức chi phí mỗi bên tranh chấp phải trả, và không loại trừ trường hợp một bên phải trả toàn bộ chi phí trọng tài.

(ii) Các thủ tục hành chính đôi khi tiêu tốn một khoảng thời gian đáng kể và điều này là không phù hợp với những vụ việc yêu cầu xét xử nhanh. Hội đồng Trọng tài phải chờ đợi sự chuẩn bị hồ sơ từ nhân viên hành chính giúp việc, cũng như các thủ tục hành chính khác mà không thể tự ý cắt đứt những công đoạn kéo dài thời gian xét xử như vậy dù đôi khi những thủ tục này có thể không thực sự cần thiết trong một giai đoạn xét xử nào đó. Sự cứng nhắc này có thể làm ảnh hưởng tới tốc độ trọng tài (nếu so với trọng tài vụ việc), tuy nhiên, các bên tranh chấp vẫn phải tuân theo nếu đã chọn tổ chức trọng tài đó và áp dụng quy tắc tổ tụng của nó.

2.2. Trọng tài vụ việc (*ad-hoc arbitration*)

Trọng tài vụ việc (còn được biết đến dưới một tên khác là trọng tài ad-hoc) là một phương thức trọng tài được quản lý theo những quy tắc trọng tài do chính các bên tham gia trọng tài xây dựng nên [1, tr.44-45]. Đối với hình thức trọng tài này, các bên được tự do thoả thuận về các quy tắc tổ tụng mà không buộc phải tuân theo bất kỳ một bộ quy tắc tổ tụng trọng tài nào. Các bên có quyền thoả thuận về cách thức bổ nhiệm trọng tài viên, địa điểm trọng tài, luật điều chỉnh quá trình trọng tài, ngôn ngữ trọng tài v.v. Trọng tài ad-hoc sẽ tự giải tán sau khi kết thúc quá trình xét xử.

Cũng giống như trọng tài thường trực, sở dĩ trọng tài ad-hoc có thể diễn ra là vì trước đó các bên tham gia trọng tài đã có một thoả thuận chọn loại trọng tài này để giải quyết tranh chấp. Trọng tài ad-hoc cũng có những ưu điểm và nhược điểm riêng biệt của nó, mà các bên tham gia giao dịch cần xem xét kỹ trước khi quyết định có lựa chọn nó hay không.

Trọng tài. Vậy nên chẳng, chọn ngay từ đầu một tổ chức trọng tài uy tín để tránh những rủi ro có thể xảy ra.

Một cách khác sử dụng trọng tài ad-hoc được đánh giá là “năng động” hơn, đó là việc các bên tự soạn thảo một điều khoản trọng tài ad-hoc phù hợp với thực tế vụ việc và khả năng tài chính của mình. Cách làm này đòi hỏi một số kiến thức pháp lý, kinh nghiệm và kỹ năng nhất định của những người xây dựng điều khoản trọng tài. Ví dụ về điều khoản trọng tài ad-hoc cho ba trọng tài viên dạng ngắn như sau [2, tr.197]:

“Tất cả các tranh chấp phát sinh từ hoặc liên quan tới hợp đồng này được giải quyết chung thẩm bởi ba Trọng tài viên.

Bên nguyên đơn thông báo đơn kiện ra trọng tài của mình bằng văn bản và thư bảo đảm cho bên bị đơn và đồng thời chỉ định một trọng tài viên. Bên bị đơn phải trả lời bằng văn bản và bằng thư bảo đảm trong vòng 30 ngày kể từ ngày nhận được đơn kiện, và theo đó chỉ định một trọng tài viên.

Hai Trọng tài viên đã được chỉ định cố gắng cùng chỉ định một trọng tài viên thứ ba trong vòng 30 ngày và người này sẽ làm Chủ tịch Hội đồng Trọng tài. Bất kỳ Trọng tài viên nào không chỉ định được trong thời hạn nói trên thì sẽ được chỉ định bởi [tên của trung tâm trọng tài], hành động với tư cách cơ quan có thẩm quyền chỉ định, theo yêu cầu của bất cứ bên nào hoặc bất cứ Trọng tài viên nào được chỉ định.

Trọng tài diễn ra ở [địa điểm], [nước].

Ngôn ngữ trọng tài là...”

2.3. Trọng tài lai (hybrid arbitration)

Trên thực tế có trường hợp các bên tranh chấp thỏa thuận lựa chọn giải quyết tranh chấp tại một tổ chức trọng tài nhưng lại lựa chọn quy tắc tố tụng không phải là quy tắc tố tụng của tổ chức trọng tài đó. Nếu điều lệ trọng tài của tổ chức trọng tài này không cho phép giải quyết tranh chấp tại tổ chức trọng tài bằng quy tắc tố tụng khác thì tranh chấp sẽ bị từ chối giải quyết. Ngược lại, nếu điều lệ trọng tài của tổ chức trọng tài cho phép giải quyết tranh chấp bằng quy tắc tố tụng không phải là quy tắc tố tụng của tổ chức trọng tài đó thì hội đồng trọng tài sẽ được thiết lập để giải quyết tranh chấp theo quy tắc tố tụng trọng tài mà các bên đã lựa chọn. Đây chính là trọng tài lai. Bản chất của trọng tài lai là một trọng tài ad-hoc bởi nó được hình thành và vận hành trên cơ sở bộ quy tắc tố tụng trọng tài do các bên tranh chấp lựa chọn chứ không phải là bộ quy tắc tố tụng của tổ chức trọng tài mà các bên lựa chọn giải quyết tranh chấp. Tổ chức trọng tài được chọn giải quyết tranh chấp trong trọng tài lai chủ yếu cung cấp các dịch vụ hành chính trong khuôn khổ tố tụng trọng tài như quản lý tài chính vụ kiện trọng tài, quản lý hành chính vụ kiện, thực hiện chức năng giám sát theo quy tắc tố tụng các bên đã chọn, rà soát và ban hành các phán quyết được lập bởi hội đồng trọng tài nếu được hội đồng trọng tài yêu cầu, chỉ định trọng tài viên. Ví dụ, một tranh chấp thương mại có yếu tố nước ngoài được các bên tranh chấp thỏa thuận lựa chọn VIAC² (Trung tâm Trọng tài Quốc tế Việt Nam) giải quyết nhưng tố tụng trọng tài phải tuân theo Quy tắc tố tụng trọng tài UNCITRAL 2010. Thực tế VIAC đã từng chấp nhận giải quyết tranh chấp như vậy bởi theo điều lệ của nó cũng như luật pháp Việt Nam hiện hành không cấm loại trọng tài này. Thực tiễn giải quyết tranh chấp tại Trung tâm Trọng tài Quốc tế Việt Nam (VIAC) đã gặp không ít các trường hợp mà thỏa thuận trọng tài (thường có một bên Việt Nam) lựa chọn VIAC là nơi thụ lý giải quyết tranh chấp nhưng lại thỏa thuận áp dụng quy tắc tố tụng trọng tài không phải của VIAC để giải quyết tranh chấp như Quy tắc trọng tài của Tòa trọng tài quốc tế ICC (the ICC Rules of arbitration), Quy tắc trọng tài của Trung tâm trọng tài quốc tế Hồng Kông (The HKIAC Rules of arbitration), Quy tắc trọng tài

2) Vietnam International Arbitration Centre.